

http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/755/merge_1457890061_full.pdf?sequence=1&isAllowed=y

26. Юдин А. Православие и Католичество: от конфронтации к диалогу. – М.: Изд. ББИ, 2005. – 596 с.

References

1. Boruc'kyj S. Derzhava. Cerkva. Ljudyna. [Tekst]: derzhavno-cerkovni ta mizhkonfesijni vidnosyny u dzerkali suchasnosti. 1991–2002 rr. / S. T. Boruc'kyj. – L'viv: Afisha, 2003. – 552 s.
2. Galuzevyj derzhavnyj arhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. – F.16. – Op.1. – Spr.1127–1130.
3. Derzhavnyj arhiv L'vivs'koi oblasti. – F.P.–3. – Op.62.
4. Derzhavnyj arhiv Ternopil's'koi oblasti. – F.1833. – Op.8–9; F.3241. – Op.12.
5. Dokumenty II Vatykans'kogo Soboru. – L'viv: Svichado, 1996. – 760 s.
6. Ekumenichna koncepcija Ukrain's'koi greko-katolyc'koi cerkvy. – L'viv, 2015. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ugcc.ua/documents/kontsepts%D1%96ya_ekumen%D1%96chnoi_pozits%D1%96i_ukrainskoi_grekokatolitskoi_tserkvi_75625.html
7. Encyklika Papy Ivana Pavla II «Ut unum sint» («Da budut vse edyno») [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ioannpavel.ru/wp-content/uploads/2010/05/Ut-unum-sint.pdf
8. Zvernennja Soboru Harkivs'ko-Poltavs'koi jeparhii UAPC na choli z arhijepyskopom Igorem (Isichenkom) vid I kvitnja 2015 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://uapc.org.ua/
9. Instrukcii zastosuvannja liturgichnyh pryypysiv Kodeksu Kanoniv Shidnyh Cerkov. – L'viv: Svichado, 1998. – 104 s.
10. Istoryko-kanonichna Deklaracija Arhijerejs'kogo Soboru Ukrain's'koi Pravoslavnoi Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://parafiya.io.ua/s87988/istoriko-kanonichna_deklaracija_arhiereyskogo_soboru_u_p_c_kievskogo_patriarhatu
11. Katehizys Katolyc'koi Cerkvy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://catholic-info.at.ua/biblio/Katehizis_Katolicheskij_Cerkvi.pdf
12. Katehizys Pravoslavnoi Cerkvy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://katexizic.ho.ua/
13. Kodeks Kanoniv Shidnyh Cerkov [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.myriany_codex.doc.pdf
14. Kodeks Katolyc'koi Cerkvy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/russian/codex-iuris-canonici_russian.pdf
15. Krokosh M. Najvazhlyvishi dokumenty katolyc'ko-pravoslavnogo bogoslovs'kogo dialogu / M. Krokosh [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_library/theological_doc/ecumenical_doc/38012/
16. Memorandum «Pro spivpracju Ministerstva osvity i nauky Ukrainy, Derzhavnogo komitetu Ukrainy u spravah religij ta vseukrain's'koi rady Cerkov i religijnyh organizacij» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://vrciro.org.ua/ua/statements/14-memorandum-pro-spivpracju-mon-derzhkomreligij-ta-vrciro
17. Memorandum pro jedynu Ukrainu ta jedynu Ukrain's'ku Pomisnu Pravoslavnu Cerkvu pidpysanyj za uchasti predstavnykiv vlady ijerarhamy UPC, UPC KP, UAPC, UGKC u m. Rivne 13 lystopada 2014 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://orthodoxy.org.ua/data/na-rivnenshchini-pidpisali-memorandum-pro-jedynu-ukrayinu-ta-jedynu-ukrayinsku-pomisnu
18. Memorandum hrystyjans'kyh konfesij Ukrainy pro ne sprynjattja sylovyh dij u mizhkonfesijnyh vzajemvidnosnyah Ljudyna i svit. – 1997. – №8. – S.25–32.
19. Osnovy social'noi koncepcii Ukrain's'koi Pravoslavnoi Cerkvy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://www.scribd.com/fullscreen/28004295?access_key=key-1tmrtxcej3i0c9o5cw8t
20. Osnovni pryncypy stavlennja Rus'koi Pravoslavnoi Cerkvy do inoslav'ja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.patriarchia.ru/ua/db/text/1207644.html
21. Sergijchuk V. Neskorena cerkva: podvyzhytstvo greko-katolykiv u borot'bi za viru i derzhavu / V. Sergijchuk. – K.: [b. v.], 2001. – 432 s.
22. Sluzhbovyj arhiv Viddilu religij ta nacional'nostej Upravlinnja u spravah nacional'nostej, religij ta finansovo-planovoi roboty Departamentu z pytan' kul'tury, nacional'nostej ta religij L'vivs'koi oblasnoi derzhavnoi administracii. Papka №1991: Rishennja vykonkomu L'vivs'koi oblasnoi rady narodnyh deputativ 1991 r. z religijnyh pytan' // Sluzhbovyj arhiv Viddilu religij ta nacional'nostej Upravlinnja u spravah nacional'nostej, religij ta finansovo-planovoi

roboty Departamentu z pytan' kul'tury, nacional'nostej ta religij L'vivs'koi oblasnoi derzhavnoi administracii.

23. Suhyj O. Religijni procesy na L'vivshyh kincja 1980–h – 1990–h rr.: suspil'no-politychna sfera ta mizhkonfesijni vidnosyny // O. M. Suhyj. – L'viv: PAIS, 2016. – 244 s.

24. UPC KP – JeDYNA POMISNA UKRAINS'KA CERKVA [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://cerkva.dp.ua/

25. Vasilishin I. Tipik o. Isidora Dol'nickogo i ego istochniki / I. Vasilishin [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/755/merge_1457890061_full.pdf?sequence=1&isAllowed=y

26. Judin A. Православие и Католичество: от конфронтации к диалогу. – М.: Изд. ББИ, 2005. – 596 с.

Boiko I. M., chair theory and history of culture, Head of the Laboratory of ethics and aesthetics, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), bihor_5@ukr.net

Problem systematization of sources in the study of Orthodox–Catholic relations in the independent Ukraine

The problem of systematization of sources of Orthodox–Catholic relations in independent Ukraine. Outlined the specific characteristics of criterion based on a comprehensive analysis–synthesis of a large amount of source material. Systematized and grouped by source material criterion definite. Sources of Orthodox–Catholic relations in the field of theological–dogmatic dialogue and in the socio–political and socio–cultural communication.

Keywords: Orthodox–Catholic relations, source, criterion specifications, theological–dogmatic dialogue, socio–political interaction, social and cultural communication.

* * *

УДК 2:001.8

Бортнікова О. Г.,

кандидат філософських наук, доцент, докторант,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
bortnikova.olena@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ І ПОЛІТИЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ В УКРАЇНІ

Розглянуто таке явище, як політична нація і процес її формування в сучасних умовах в Україні. Досліджуються та оцінюються можливості організації ефективної взаємодії релігійних і політичних суб'єктів в етніонаціональному процесі. Головна увага зосереджується на практичних способах виявлення основних параметрів взаємодії релігійних і політичних суб'єктів за типом параметру, характером та спрямованістю й змістом взаємодії щодо процесу формування української політичної нації.

Ключові слова: релігія, політика, релігійно–політична взаємодія, етніонаціональний процес, політична нація.

Реалізація цілей і завдань різними релігійними й політичними суб'єктами завжди залежить від сукупності багатьох обставин, умов і факторів, своєчасне виявлення і облік яких має визначальне значення для науки та соціальних практик. Ефективне досягнення цілей неможливе без комплексного використання політичних, правових, економічних, науково–технічних, духовно–моральних, інформаційних, військових та інших можливостей суспільства і держави, без відповідного механізму або системи реалізації цілей. Повною мірою це положення відноситься і до державно–конфесійної політики, яка передбачає велику кількість суб'єктів і учасників. Проблема вивчення динаміки взаємодії релігій й політики в процесі формування української політичної нації є актуальною загальною проблемою. В основі цієї динаміки – відмінності людських особистісних і групових інтересів та цінностей і зв'язаних з ними ідентичностей – релігійних, політичних, етнічних, культурних, мовних, геополітичних, регіональних,

соціальних, вікових та багатьох інших. Зв'язаним із загальною науковою проблемою та важливим дослідницьким завданням є характеристика основних параметрів взаємодії релігійних і політичних суб'єктів в етнонаціональному процесі.

Серед дослідників цієї динаміки тривають дискусії з питань: що то за феномен українська політична нація, сформувалася вона чи тільки формується? Яку роль у цьому процесі грає релігія й політика? У працях О. Антоноюка, В. Горбатенка, В. Євтуха, В. Карлової, П. Кононенка, О. Копиленка, В. Котигоренка, І. Кресіної, В. Крисаченка, І. Кураса, Ю. Левенця, М. Панчука, М. Рячука, В. Смолянюка, В. Троцинького, Ю. Шемшученка, Л. Шкляра та інших дослідників висвітлене певне бачення етнонаціонального процесу в Україні.

Вітчизняні науковці розробляють практичні аспекти політизації релігійного життя, зокрема стан державно-церковних відносин, їхні моделі, правове забезпечення свободи совісті, реституція церковного майна, набуття релігійними об'єднаннями прав юридичної особи, зокрема А. Арістова, М. Бабій, В. Бондаренко, О. Бучма, В. Єленський, С. Здіорук, В. Климов, В. Лубський, А. Колодний, М. Новиченко, О. Саган, Е. Харьковщенко, Л. Филипович, А. Юраш, З. Швед, П. Яроцький та ін.

Останнім часом вийшла друком низка фундаментальних праць західних дослідників з проблем формування національної ідентичності, зокрема Б. Андерсона, У. Альтерматта, М. Гроха, Е. Сміта.

Метою статті є виявлення основних параметрів взаємодії релігійних і політичних суб'єктів в етнонаціональному процесі, а саме: за типом параметру, характером та спрямованістю й змістом взаємодії щодо процесу формування української політичної нації.

Сьогодні багато вчених усвідомлюють необхідність використання і розробки комплексного підходу до дослідження взаємодії релігії й політики, все частіше відбувається суміщення в дослідженні різних підходів – галузевих наук і соціологічних досліджень [3; 5; 8]. Безумовно, в академічній спільноті існує деяке упередження проти конфесійного підходу, а опора робиться на світський релігієзнавчий підхід. Водночас це не означає, що вчені не використовують напрацювання апологетів різних релігійних традицій і не ведуть діалогу щодо міжконфесійної і світський взаємодії. Комплексний підхід виражається у використанні авторських методик, які поки ще не мають належної апробаційної бази або страждають від недостатньої розробленості теоретичної основи.

Аналіз наукової літератури різноманітних підходів до розробки проблем взаємодії релігії й політики у процесі формування політичної нації свідчить, що поки що мала частка участі релігієзнавців. У цьому аспекті постає важлива проблема створення «єдиної філософії» взаємодії релігії і політики щодо формування політичної нації України, спроможної об'єднати зусилля всіх сторін [1; 7; 9]. Реальність здійснення зазначеного виходить за межі методологічних можливостей релігієзнавства як суто науки про релігію.

До розв'язання проблеми належить раціональне використання методологічного інструментарію багатьох наук, у тому числі політологічного та соціології. Методологія дослідження релігійно-політичної взаємодії, яку

ми пропонуємо у цій роботі, є універсальною в тому плані, що вона, по-перше, може бути застосовна до різного ступеня екстенсивності міжсуб'єктної взаємодії (від вузького до широкого предметно-об'єктного комплексу релігійно-політичного простору) і до різного масштабу релігійних і політичних суб'єктів – учасників етнонаціонального процесу. По-друге, безпосередньо залежить від цілепокладання, кількісних та якісних факторів, умов і методів, концептуального ресурсу і вибору шляхів їх використання. Значною мірою все це залежить від вибору підходів до аналізу основних параметрів взаємодії релігійних і політичних суб'єктів в етнонаціональному процесі. Що ж до формування таких підходів, то вони мають розроблятися на загальних принципах соціокультурної взаємодії, які теоретично обґрунтовані в науковій літературі [2; 3; 4; 6; 10].

Нижче піде мова про взаємодію на соціальному рівні, яка передбачає як суб'єкти – суспільство, церкви і політичні організації. Теоретичний аналіз основних аспектів такої взаємодії є найважливішим попереднім етапом конкретного соціологічного дослідження будь-яких приватних аспектів і складових цього процесу. Ступінь розвитку і прогресу взаємодії релігійних і політичних суб'єктів у формуванні політичної нації в Україні може вимірюватися за низкою параметрів, що наведені в табл.

Отже, взаємодія релігійних і політичних систем на «власне етнонаціональному» рівні є, як правило, поліваріантною. Різні суб'єкти – люди і громадські групи, церкви і політичні організації, які репрезентують одну з етнокультур – контрагентів, спонтанно знаходять різні способи взаємодії з іншою культурою, залежно від специфіки тієї конкретної ситуації, яка визначає їх власну «ділянку» взаємодії. Ці способи взаємодії утворюють тезаурус, із якого соціальна система вибирає (частково спонтанно, іноді раціонально й цілеспрямовано) той пріоритетний варіант, на якому вона в подальшому засновує свою взаємодію з іншими суб'єктами етнонаціонального процесу. Цей варіант поступово оформляється в стратегію взаємодії, яка в подальшому сприяє інституціональному закріпленню (стереотипізації) та поширенню такої форми взаємодії як соціального зразка. Це, власне, й визначає всю складність зміни парадигми суб'єктивних установок контрагентів на взаємодію та їх мислення.

Основні типи суб'єктивних установок щодо взаємодії релігійних і політичних суб'єктів в етнонаціональному процесі може бути такою:

1. Установа «діалогу»: відкритість + активність;
2. Установа «капітуляції»: відкритість + пасивність;
3. Установа «ізоляції»: закритість + пасивність;
4. Установа «агресії»: закритість + активність.

Установа діалогу характеризується апріорним позитивним сприйняттям контрагента, визнання його точки зору та права на існування, евристичної цінності теоретичних основ і практичних дій суб'єктів релігійної й політичної взаємодії щодо формування української політичної нації. Існують різні інтерпретації етнонаціональної дійсності, при цьому визнається однаково високий їх онтологічний статус. Для діалогу характерні інтерпретації різних когнітивних структур релігійно-політичного простору держави у власних термінах віровчень та політичних теорій.

Основні параметри взаємодії релігійних і політичних суб'єктів в етнонаціональному процесі

Тип параметру	Характер взаємодії	Спрямованість взаємодії	Зміст взаємодії щодо процесу формування політичної нації, що визначає
Щільність контакту	Кількісні фактори	«Фізична» характеристика, що визначається кількістю часу та частотою спілкування	Спілкування релігійних і політичних суб'єктів – носіїв власних поглядів; ступінь щільності (тісноти) світсько–релігійного та релігійно–політичного контактів
Інтенсивність і екстенсивність контакту (комунікації)	Кількісні фактори	Частота прямих / непрямих, явних / прихованих, приватних / глобальних зіткнень	<i>В інтенсивному плані:</i> ступінь релевантності загальних для суб'єктів взаємодії реальій етнонаціонального процесу; характер уваги й зусиль, які приділяються залагодженню конфліктів і розбіжностей, які виникають на етнонаціональному ґрунті. <i>В екстенсивному плані:</i> ступінь спільності «предметно–об'єктного поля» контрагентів у релігійно–політичному просторі держави; наслідки факторів єдності релігійно–політичного простору та асиметрії репрезентативності.
Співвідношення сил релігійних і політичних суб'єктів	Кількісні фактори		1) Асиметрія репрезентативності релігійної і політичної культур в умовах «первинності» та переважання світської культури в суспільстві. 2) Аналіз сутності христологічної та інших релігійних доктрин, визначають ступінь авторитету і характер впливовості в суспільстві релігійної конфесії, яку представляє дана релігійна культура в етнонаціональному процесі. 3) Максимальний обсяг мирських смислових значень, який релігійна доктрина здатна інтерпретувати у власному парадигмальному ключі без будь–яких змін у етнонаціональному рівні.
Концептуальний ресурс	Якісні фактори		1) Тактичні можливості діалогу в етнонаціональному процесі, які мають релігійні й політичні суб'єкти–контрагенти. 2) Функціональна роль та місце в ціннісній ієрархії, яке принципово відводиться «нації» в даній релігії; наявність «інструментарія» у релігійних і політичних суб'єктів щодо адекватного сприйняття та розуміння ідеї й вірувань іншої культури, ідеологічних поглядів і переконань. 3) Сума знань і технологій, особистісні диспозиції суб'єкта, передусім – толерантність, здатність до полісуб'єктної емпатії і критичної самооцінки. 4) Свідома позиція суб'єкта до формування політичної нації та схильність до її цілеспрямованої зміни.
Ідеальний ресурс	Якісні фактори		1) Стратегічні можливості діалогу, якими володіє кожний із суб'єктів; наявність ресурсу, який дає змогу «вмістити» зміст внутрішнього семантичного горизонту релігійної і політичної культур – контрагентів один одного. 2) Особливості сакрального ставлення тієї або іншої релігії до національного питання та історико–культурної специфіки взаємодії з нею різновидів політичної культури. 3) Змістова характеристика та специфіка сакрального ставлення до національного питання.
Суб'єктивна установка контрагентів на взаємодію	Соціально–психологічні фактори		1) Комплексний показник, що відображає «сумарний вектор» усіх переваг, поглядів, переконань, цільових орієнтацій і соціальних настроїв суб'єкта, які так чи інакше впливають на його ставлення до процесу формування політичної нації. 2) Стратегія взаємодії, що характеризує кожного із релігійних і політичних суб'єктів–контрагентів, співвідношення двох полярних тенденцій: тенденції фундаменталізму і протилежної їй тенденції діалогізму.

Установка капітуляції виражається в активній (відторгнення) або пасивній (байдужість, ігнорування) відмові від власної теоретичної та практичної спадщини та переходом до некритичного сприйняття елементів іншого релігійного або політичного суб'єкта щодо формування української політичної нації як таких існуючих, що признаються кращими, більш престижними, вищими тощо.

Установці ізоляції відповідає ігноруванню суперечностей, що існують в інтерпретаціях актуальних реалій формування української політичної нації, замикання у межах власних підходів релігійних і політичних суб'єктів. Слід зазначити, що спектр емоційно-оціночного ставлення до контрагента може бути достатньо широким: від доброзичливості та заяв про співпрацю до байдужості й неприязні, яка супроводжується явною або прихованою сегрегацією її носіїв.

Установка агресії виражається в явному або прихованому нав'язуванні цінностей, уявлень і норм (і, в кінцевому рахунку – ідеалу) одного із релігійних і політичних суб'єктів, спрямованому на пряме або непряме утвердження переваги світської чи релігійної культури в цілому або в тих чи інших деталях процесу формування української політичної нації. Паралельно, зазвичай, відбувається «позиціонування» іншого підходу в негативному ключі, очорнення її характерних проявів, приписування її представникам – конкретних особистостей, груп, релігійних і політичних організацій та структур різного роду якостей і дій непристойного характеру.

Проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки.

Філософське осмислення проблем взаємозв'язку релігійних і політичних суб'єктів у процесах формування політичної нації в Україні надає можливість розібратися у співвідношенні релігійних і політичних закономірностей, побачити суперечності в розвитку відносин між етносами, релігійними і політичними організаціями та рухами, громадянським суспільством, зрозуміти їх роль в етнополітичному процесі.

Структурна будова релігійно-політичного простору держави зумовлюється первісними функціями, притаманними йому як цілісному утворенню. Функціональні характеристики релігійно-політичного простору, розглянуті в процесі формування політичної нації в Україні та доповнені аналізом суб'єктної структури. Значущість останньої зумовлена важливою роллю релігійних і політичних суб'єктів в організації та самоорганізації становлення української політичної нації. Релігійні й політичні суб'єкти уособлюють рушійні сили, які приводять в рух етнополітичну систему, і є одним із засадничих базових понять що відображають динамізм етнополітичного процесу.

В історії розвитку людського суспільства спостерігається постійна зміна різних типів взаємодії релігій і політики в етнополітичному процесі. Ці взаємодії були зумовлені і ґрунтувалися на певному архетипі сприйняття релігії і політикою етносу та нації, будуються на концептуальному й ідеальному ресурсі віровчень та ідеологічних програм щодо сприйняття людиною етнополітичного середовища.

Доведено, що кожний структурний напрям релігійно-політичного простору передбачає визначення елементів, що належать до даної структури, їх місцезнаходження і відповідно до цього зв'язків, що виникають між ними. Формування суб'єктної структури релігійно-політичного простору є важливим аспектом його організації, які безпосередньо, у тому числі, беруть участь в етнополітичному процесі держави. Причому характер та форма зв'язків відіграють вирішальну роль в аналізі **характера явища** (відображення лінії «поведінки» релігії та політики в етнополітичному середовищі), що формуються як наслідок взаємодії всіх функцій.

Обґрунтовано, що визначення суб'єктної структури релігійно-політичного простору передбачає відображення місця релігійних і політичних організацій, умов набуття ними статусу актора етнополітичного процесу. Суб'єктам релігійної й політичної взаємодії в процесі формування української політичної нації притаманні конкретні форми, певні ідентичності (персоніфікація). Вони набувають як індивідуальних, так і колективних форм виконують роль різноманітних релігійних і політичних організацій та установ. Детальний аналіз цих форм відкриває шлях до визначення основних параметрів взаємодії релігійних і політичних суб'єктів в етнополітичному процесі, їх класифікації, установлення тенденцій у розвитку їх структурної будови та участі у формуванні політичної нації в Україні.

Класифікація релігійних і політичних суб'єктів певного релігійно-політичного простору у взаємодії в етнополітичному процесі може здійснюватися за кількома критеріями й основними параметрами; за місцем і функціями в процесі формування української політичної нації; власними та спільними цілями релігійних і політичних організацій щодо націотворення; мотивами діяльності та параметрами і містом взаємодії стосовно процесу формування політичної нації (щільність контакту, інтенсивність і екстенсивність контакту (комунікації), співвідношення сил релігійних і політичних суб'єктів, концептуальний ресурс, ідеальний ресурс, суб'єктивну установку контрагентів на взаємодію тощо).

Ключовим моментом взаємодії релігійних і політичних суб'єктів у процесах формування політичної нації в Україні виступає суб'єктивна установка, яка визначає свідомість людей – носіїв поглядів контрагентів. Ця установка діє в межах, які зумовлені концептуальним ресурсом міжсуб'єктного етнополітичного діалогу, але при цьому існує здатність справляти зворотний вплив у бік його розвитку або, навпаки, згорання. Межі розвитку концептуального ресурсу, у свою чергу, обмежені горизонтом ідеального ресурсу суб'єктів релігійно-політичного простору, який не може бути зміненим. Нарешті, тіснота контакту, екстенсивність і екстенсивність комунікації та співвідношення сил релігійних і політичних суб'єктів виступають як «каталізатори» процесів міжсуб'єктної взаємодії як такої, що сприяє/утруднює формування політичної нації в Україні.

Таким чином, суб'єктна структура релігійно-політичного простору України, його керованість – основний показник для опису цілеспрямованого

функціонування і організації формування політичної нації. Це комплексний, інтегральний показник, який включає в себе багато приватних, спеціальних понять. Проте це тільки один бік проблеми, що розглядається, бо кількісними параметрами справа далеко не вичерпується.

Список використаних джерел

1. Котигоренко В. О. Сучасна українська нація: через кризовий розвиток / В. О. Котигоренко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – Київ: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип.103 (12). – С.301–314.
2. Лебедев С. Д. Светско-религиозное взаимодействие как диалог культур (социально-когнитивный аспект) [Электронный ресурс] / С. Д. Лебедев. – Режим доступа: <http://www.socionav.narod.ru/monograf/glava3.htm>.
3. Лубський В. І. Релігієзнавча наука та освіта в Україні на поч. XXI ст. // Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання: монографія / В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – 319 с.
4. Мчедлова М. М. Место религии в социально-политическом процессе: цивилизационные основания и современные тенденции: автореф. дис. ... д-ра полит. наук / М. М. Мчедлова. – М., 2011. – 53 с.
5. Писманик М. Г. Религиоведы и богословы: нужны и возможны ли диалоги? / М. Г. Писманик // Вопросы религии и религиоведения. – 2010. – №3. – С.279–291.
6. Религия в самосознании народа: религиозный фактор в идентификационных процессах / отв. ред. М. П. Мчедлов. – М.: Институт социологии РАН, 2008. – 415 с.
7. Релігійний чинник у процесах нації– та державотворення: досвід сучасної України: монографія. – Київ: Ін-т політич. і етнонац. дослід. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 272 с.
8. Хвастунова Ю. В. Некоторые методологические аспекты исследования религии / Ю. В. Хвастунова // Вестн. Томского гос. ун-та. – 2012. – №365. – С.42–44.
9. Як можливе релігієзнавство сьогодні?: [спецвипуск] // Філософська думка: Український наук.-теорет. часоп. – 2013. – №3. – С.5–132.
10. Berger P. L. The desecularization of the world: A global overview // The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics / Ed. by P. L. Berger. – Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.

References

1. Kotyhorenko V. O. Suchasna ukrains'ka natsiia: che-rezkryzovyy rozvytok / V. O. Kotyhorenko // Hileia: naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats' / Hol. red. V. M. Vashkevych. – Kyiv: «Vydavnytstvo «Hileia», 2015. – Vyp.103 (12). – S.301–314.
2. Lebedev S. D. Svetsko-religioznoe vzaimodejstvie kak dialog kul'tur (social'no-kognitivnyj aspekt) [Elektronnyj resurs] / S. D. Lebedev. – Rezhim dostupu: <http://www.socionav.narod.ru/monograf/glava3.htm>.
3. Lubs'kyj V. I. Relihiieznavcha nauka ta osvita v Ukraini na poch. XXI st. // Filosofiia ta politolohiia u strukturi suchasnoho sotsiohumanitarnoho znannia: monohrafiia / V. I. Lubs'kyj, T. H. Horbachenko. – Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2011. – 319 s.
4. Mchedlova M. M. Mesto religii v social'no-politicheskom processe: civilizacionnye osnovanija i sovremennye tendencii: avto-ref. dis. ... d-ra polit. nauk / M. M. Mchedlova. – M., 2011. – 53 s.
5. Pismanik M. G. Religiovedy i bogoslovy: nuzhny i voz-mozhny li dialogi? / M. G. Pismanik // Voprosy religii i religiove-denija. – 2010. – №3. – S.279–291.
6. Religija v samosoznanii naroda: religioznyj faktor v iden-tifikacionnyh processah / otv. red. M. P. Mchedlov. – M.: Institut sociologii RAN, 2008. – 415 s.
7. Relihijnij chynnyk u protsesakh natsiie– ta derzhavotvoren-nia: dosvid suchasnoi Ukrainy: monohrafiia. – Kyiv: In-t politych. i etnonats. doslid. im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2012. – 272 s.
8. Hvastunova Ju. V. Nekotorye metodologicheskie aspekty issledovanija religii / Ju. V. Hvastunova // Vestn. Tomskogo gos. un-ta. – 2012. – №365. – S.42–44.
9. Yak mozhlyve relihiieznavstvo s'ohodni?: [spetsvypusk] // Filosofs'ka dumka: Ukrain's'kyj nauk.-teoret. chasop. – 2013. – №3. – S.5–132.

10. Berger P. L. The desecularization of the world: A global overview // The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics / Ed. by P. L. Berger. – Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.

Bortnikova O. G., PhD, Associate Professor, Post-doctoral fellow, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), bortnikova.olena@ukr.net

Organization of processes of functioning of religious and political subjects as a factor of the formation of a political nation in Ukraine

The article is dedicated to the investigation of such phenomenon as a political nation and the process of its formation in modern conditions in Ukraine. The possibilities of effective interaction of religious and political subjects in the ethno-national process are investigated and assessed. The main attention is focused on practical ways of identifying the basic parameters of the interaction of religious and political subjects on the parameter type, nature and direction and content of interaction concerning the process of formation of the Ukrainian political nation.

Keywords: religion, politics, religious-political interaction, ethno-national process, political nation.

* * *

УДК2–44:2–47:141.7:130.2

Капріцин І. І.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної філософії та управління, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя), ikaprityn@gmail.com

СПАДКОЄМНІСТЬ У РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОЇ КУЛЬТУРИ: ЗАГАЛЬНЕ І ОСОБЛИВЕ

Розглядається проблема визначеності спадкоємності у розвитку релігійної культури, яка розкривається як суспільна діяльність, заснована на системі релігійних відносин, уявлень, знань та практики, утворених на її базі релігійних інституцій, отриманих матеріальних та духовних наслідків, успадкованих та розвинутих носіями відповідно історичним умовам. Метою дослідження є розгляд спадкоємності у розвитку релігійної культури в категоріях загального та особливого, визначення сутності та механізмів спадкоємності у розвитку релігійної культури. Основним виступає діалектичний метод дослідження. Загальними рисами спадкоємності розвитку релігійної культури визначаються об'єктивність, загальність, безперервність, цілеспрямованість, втіленість у формах ритуалів, обрядів, традицій. Особливими рисами релігійної спадкоємності є об'єктивність, особистісний, діяльнісний характер, суміщення вічного та тимчасового, фізичного і містичного, наголос на незмінності релігійних традицій.

Ключові слова: спадкоємність, релігійна культура, загальне, особливе, сутність, механізм спадкоємності.

З давніх часів будучи предметом філософської рефлексії, релігія все ще зостається джерелом дослідницького інтересу. На сьогодні існує біля трьохсот визначень «релігії» [9, с. 4], що засвідчує зацікавленість дослідників різноманітних релігійних форм, наближення до усвідомлення сутності «релігійної культури». Незважаючи на використання терміну в різних наукових розвідках, системні дослідження «релігійної культури» тільки розпочинаються.

Г. Волков відніс релігійну культуру до духовної культури, «породженої релігійними запитамі людей і покликаної їх задовольняти» [2]. С. Лебедев виділяючи аксіологічну складову походження культури, не приділяв уваги діяльнісному компоненту релігії [12]. Д. Лалетін концентрує надіяльнісний складовий, ігнорував її трансформації, залишаючи релігійну культуру без джерела розвитку [11, с. 56]. О. Кирлежев, взагалі вважає «релігійну культуру» нісенітницею, бо, на його думку, «культура» не має відношення до релігії [10]. І. Яблоков визначає релігійну культуру «сукупністю способів і прийомів забезпечення та здійснення буття людини, які реалізуються в ході релігійної діяльності